

הקשר בין הזדהות חברתית, אתנוצנטריות,
איום, דעות קדומות ואפליה
בקרב מתבגרים ישראליים מקבוצות
חברתיות שונות

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת

אסתר אבלין גרוס

בית הספר לחינוך

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

שבט, תשע"ז

רמת גן

אוניברסיטת בר-אילן
בית הספר לחינוך
הספרייה

אין להעתיק או לשכור את זה
This work is protected by copyright law

אוניברסיטת בר-אילן
הספרייה

תקציר

מרבית הספרות המקצועית מצביעה על קשר חיובי בין עוצמת ההזדהות של הפרט עם קבוצות חברתיות אליהן הוא איננו שייך, **קבוצות פנים**, לבין יחס **שלילי** ואף מפלה נגד אלה השייכים לקבוצות חברתיות אליהן הוא איננו שייך, **קבוצות חוץ**. אולם, מספר מחקרים מצאו קשר חיובי בין עוצמת ההזדהות עם קבוצת הפנים לבין יחס **חיובי** כלפי קבוצת החוץ. הסתירה הקיימת, לכאורה, בין ממצאים אלה היא נקודת המוצא של מחקר זה.

בהתבסס על תיאוריות בתחום המחקר הפסיכולוגי-חברתי, המחקר הנוכחי בדק את גורם האיום כמתווך בין יחסו של הפרט כלפי קבוצת הפנים לבין יחסו כלפי האחר. מטרת המחקר הראשונה היתה לבדוק אם אתנוצנטריות ממתנת את הקשר בין יחסו של הפרט כלפי קבוצת הפנים לבין יחסו כלפי קבוצת החוץ. מטרה שנייה היתה לבדוק את סוגי האיום המתווכים בין יחס כלפי קבוצת פנים לבין יחס כלפי קבוצת חוץ בהקשר לקונפליקטים על רקע זהות דתית ולאומית. מטרה שלישית היתה לבדוק את יחסו של הפרט כלפי קבוצת חוץ מבחינת נטייתו להפלות ברמת הפרט ונטייתו להפלות ברמת הקבוצה. המטרה הרביעית היתה לחפש את המודל המסביר בצורה הטובה ביותר יחסים בין-קבוצתיים על בסיס תיאוריית האיום המוכלל (Stephan & Stephan, 2000).

השערות המחקר נבדקו בקרב 654 תלמידי שכבות י"א-י"ב בשלושה מגזרי חינוך – ממלכתי, ממלכתי-דתי וערבי – באמצעות ניתוח נתונים, שנאספו משאלונים אותם התבקשו התלמידים למלא. הנתונים נותחו והממצאים הוצגו בשני חלקים: ממצאים המתאייחסים לקונפליקט הדתי בין יהודים חילונים ודתיים, וממצאים המתאייחסים לקונפליקט הלאומי בין יהודים וערבים.

נמצאו מספר ממצאים דומים בקרב נבדקי הקבוצות שנבדקו בהקשר לשני סוגי הקונפליקט. מידת האתנוצנטריות של הזדהות עם קבוצת הפנים, ולא מידת ההזדהות לכשעצמה, משפיעה על תפיסת איום מפני האחר. נוסף על כך, נמצא שאיום מתווך בין אתנוצנטריות לבין דעות קדומות ושדעות קדומות מתווכות בין איום לבין שני סוגי אפליה: נגד הפרט ונגד הקבוצה.

לעומת זאת, נמצאו מספר הבדלים בין הקבוצות המעורבות בשני סוגי הקונפליקט. בהקשר של הקונפליקט על רקע זהות דתית נמצא ששני סוגי האיום, ריאליים וסימבוליים, משפיעים על יחס כלפי דתיים בקרב תלמידי המגזר הממלכתי. איום סימבולי בלבד משפיע על יחסם של תלמידי המגזר הממלכתי-דתי כלפי חילונים.

נוסף על כך, נמצא שתלמידי המגזר הממלכתי-דתי מפלים ברמת הקבוצה נגד חילונים יותר מאשר תלמידי המגזר הממלכתי נגד דתיים. לתלמידי המגזר הממלכתי מידה רבה יותר של דעות קדומות נגד דתיים והם נוטים להפלות יותר ברמת הפרט נגד דתיים בהשוואה לתלמידי המגזר הממלכתי-דתי כלפי חילונים.

בהקשר של הקונפליקט הלאומי נמצא שבקרב המגזר הערבי רק דעות קדומות מתווכות בין יחס כלפי קבוצת הפנים לבין אפליה נגד יהודים. במגזרים היהודיים, לעומת זאת, גם איום וגם דעות קדומות מתווכות בין יחס כלפי קבוצת פנים לבין אפליה נגד ערבים.

ממצאי המחקר משלימים פערים בידע התיאורטי המצטבר בנושא יחסים בין-קבוצתיים. האופן בו הפרט מזדהה עם קבוצת הפנים, ולא עוצמת הזדהותו עמה, הוא המשפיע על יחסו כלפי האחר. הממצאים המשותפים והדיפרנציאליים – בקרב תלמידי שלושת המגזרים בהקשר של שני קונפליקטים מרכזיים בחברה הישראלית – מרחיבים את הידע לגבי המנגנונים הפסיכולוגיים

המעורבים בנטייה להפלות נגד האחר. בהמשך לכך, תוצאות המחקר תורמות לפיתוח תוכניות חינוכיות בתחום של חינוך לערכים חברתיים בטיפוח זהות חברתית חזקה לצד יחס של כבוד כלפי האחר.